

ŠTUDIJSKI KROŽEK SITARSTVO V GORENJSKEM MUZEJU

405

Gorenjski muzej je pri vzgoji in osveščanju širše javnosti o pomenu in bogastvu naše kulturne dediščine dejaven tako na pedagoškem kot tudi na andragoškem področju. Ena od oblik tovrstnega delovanja so tudi študijski krožki, ki imajo v našem muzeju že kar desetletno tradicijo. Ti krožki so oblika neformalnega izobraževanja odraslih, ki poteka pod okriljem Andragoškega centra Republike Slovenije. V krožkih sodelujejo odrasli različnih starosti in poklicev, družijo pa jih interes in zanimanje za določeno temo, ki si jo kot skupina izberejo sami. Cilj študijskega krožka je učenje, druženje, prijetna in koristna izraba prostega časa. Ker pa naj bi študijski krožki obogatili tudi širšo javnost, je cilj vsakega tudi končni izdelek oziroma predstavitev njihovih ugotovitev, dosežkov v obliki publikacije, razstave in podobno.

V muzeju študijski krožki delujejo od leta 1994, vodijo pa jih višja kustodinja etnologinja mag. Tatjana Dolžan Eržen, višja kustodinja pedagoginja Magda Zore, do šolskega leta 2005/2006 pa tudi muzejski svetovalec za novejšo zgodovino Jože Dežman. Vsi trije so se na Andragoškem centru Slovenije usposobili za mentorje študijskih krožkov. Vsebine, ki so jih v krožkih preučevali, so zelo pestre, od zgodovine do sodobnosti, etnologije, domoznanstva ...

Pod mentorstvom mag. Tatjane Dolžan Eržen je v šolskem letu 1994/1995 deloval študijski krožek Odkrijmo svojo deželo, ki je pripravil štiri zloženke o znamenitostih Kranja in okolice ter razstavo v galeriji Prešernove hiše v Kranju. Svoje delo so nadaljevali do leta 1998 in v tem času pripravili besedila za monografijo o Stražišču pri Kranju. Študijski krožek Keramika je leta 2000 svoje druženje zaključil z razstavo Gorenjska lončevina – dediščina in sodobnost v Mestni hiši v Kranju. Krožek, ki je raziskoval kroparsko umetno kovaštvo in zbiral dokumentarno gradivo o izdelkih kroparskega umetnega kovaštva, je prav tako pripravil razstavo in se z njo predstavil na kranjskem Gorenjskem sejmu, v Kovaškem muzeju v Kropi, v Mestni hiši v Kranju in v Muzeju občine Šenčur.

Jože Dežman je bil mentor študijskega krožka Gorenjski biografski leksikon, ki je pripravil temeljna izhodišča za pripravo leksikona in publikacijo o kroparskih družinah skozi preteklost. Nekoliko drugačen je bil krožek z naslovom Moška

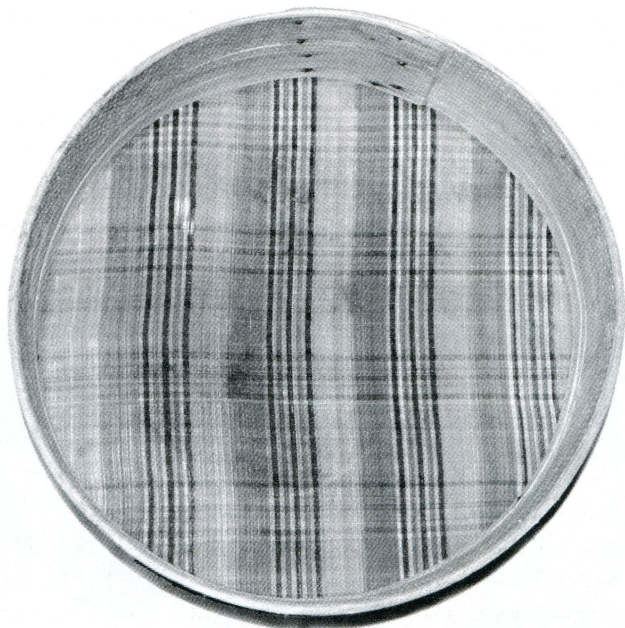
podporna skupina Homo sum, katerega osnova so bili afirmativni pogovori. Dva krožka, radovljiški in blejski, sta zbrala ljudi, ki so pripravili vsebinske sheme za Radovljiški zbornik 2000 in praznični Blejski zbornik 2004. Ob predstavitvi Blejskega zbornika je bila pripravljena razstava Žarki tisočletij, skozi leto 2004 so potekali pogovori z avtorji v blejski knjižnici. Najodmevnejši je bil krožek Moč preživetja, ki se je posvetil predelavi travmatske izkušnje sirot, katerim so partizani ubili starše. Člani krožka so sodelovali pri dokumentarnem filmu Jožeta Možine Zamolčani – Moč preživetja, Jože Dežman pa je bil strokovni sodelavec. Izkušnjo krožka je predstavil tudi v knjigi Moč preživetja – sprava z umorjenimi starši. Člani krožka so pripravili tudi ustavne pobude za spremembo zakonov o popravi krivic in žrtvah vojnega nasilja.

Magda Zore je vodila študijski krožek Moj rodovnik, ki je na razstavi Kruh in srce – Družina v Kranju predstavil uporabo računalniških programov za rodoslovce, rodovnik neke kranjske družine ter soorganiziral dva tematska muzejska večera.

Študijski krožek Sitarstvo je deloval pod vodstvom višje kustodinje etnologinje mag. Tatjane Dolžan Eržen v šolskem letu 2001/2002. V letu 2002 je namreč Stražišče pri Kranju praznovalo tisočo obletnico prve omembe naselja in ker je sitarska dejavnost kar nekaj rodov rezala kruh številnim stražiškim družinam, je bil ta študijski krožek posvečen sitarstvu.

Sitarstvo je bilo razširjeno v vaseh med Kranjem in Škofjo Loko v obliki založništva že od 16. stoletja dalje. Trgovci so dobavljali žimo sitarjem in poskrbeli za prodajo sit, sprva kmetje, pozneje pa predvsem kajžarji in gostači, pa so zanje izdelovali sita. Leta 1907 je bila v Stražišču ustanovljena tudi Sitarstva in žimarska zadruga. Med obema vojnama je izdelava sit iz žime začela nazadovati, v šestdesetih letih 20. stoletja pa je popolnoma izumrla. Tovrstna sita so izdelovali iz žime konjskih repov, katero je bilo treba najprej razvrstiti, oprati, zmikati (počesati), zravnati, posušiti, pobarvati, spet posušiti in razvrstiti po dolžini do cole natančno. Žime niso rezali, saj je daljša pomenila večja sita in s tem večji dobiček trgovca. Žimo, ki jo je sitar prevzel pri založniku, so natančno stehtali, prav tako pa tudi stkana sita, ki jih je sitar izdelal iz prevzete žime. Pri izdelovanju sit je običajno sodelovala vsa družina, tudi otroci, ki so navadno opravljali najbolj zamudno delo – pripravo ničalnic oziroma osnove iz žime za tkanje. Sita so se razlikovala po barvnih vzorcih, velikosti, gostoti, številu hkrati navlečenih in vtkanih žim, namembnosti, odvisno pač, za katero tržišče so jih izdelovali. Izvažali so jih v Italijo, Francijo, na Nizozemsko, Ogrsko in v avstrijske dežele, v Rusijo in Španijo ... Mnogo sit so pokupili tudi Ribničani, ki so jih napeli na obode in z njimi krošnjariji po svetu. Stražiška sita so se od današnjih sit razlikovala po naravnem materialu in še posebej po čudovitih barvnih vzorcih v karirastih kombinacijah črne, bele, rdeče in rumene oziroma oranžne žime.¹

¹ Anton Bajželj, Sitarstvo, tipkopis, 2003.

Sito iz zbirke Elvire Mijatovič, fototeka Gorenjskega muzeja

Naš krožek Sitarstvo je štel štirinajst članov, od študentov, muzealk, učiteljic do upokoјencev in zasebnih zbiralcev starin, zlasti sitarskih. Srečevali smo se na štirinajst dni in raziskovali življenje in delo stražiških sitarjev v preteklosti. Ogledali smo si stalno postavitev o sitarstvu v Loškem muzeju v Škofji Loki, kjer nas je kustodinja etnologinja Mojca Šifrer Bulovec seznanila z orodji za pripravo žime in izdelovanje sit ter s samim postopkom tkanja sit. Tudi v zasebnih zbirkah naših članov in drugih zbiralcev v Stražišču (zbirke Antona Bajžlja, Mire Perne, Milana Bajžlja in Matevža Omana) smo občudovali mnoga pisana sita in že prepoznavali razno sitarsko orodje. Še posebej zanimiv in nazoren je bil obisk pri Antonu Bajžlju, ki za svoje veselje in da poteši radovednost obiskovalcev, večkrat sede za statve in obudi svojo “Trnuljčico” iz spanja. Najbrž je edini, ki še zna tkati žimasta sita in katerega statve sploh še delujejo.

V krožku smo se seznanili tudi z arhivskimi viri, ki jih hranijo v kranjski enoti Zgodovinskega arhiva pa tudi z nekaterimi bogatimi družinskimi arhivi. Pregledali smo precej literature o tej tematiki. Po vaseh med Kranjem in Škofjo Loko, kjer je nekdaj cvetelo izdelovanje sit, pa smo zbirali stare fotografije in razglednice, ki so ilustrirale življenje in delo sitarjev. Te smo si izposodili, jih v muzeju preslikali in tako obogatili muzejsko zbirko. Pridobili smo osnovno znanje o sitarstvu, za piko na i pa smo pri članici krožka Miri Perne poskusili tudi staro sitarsko jedj – *mešanco*².

² Mešanca je bila dokaj poceni in nasitna hrana, ki so jo sitarji jedli večkrat na teden. V velikem loncu so skuhali repo, fižol in ješprenj ter kuhano jed malo zabelili (če so sploh imeli zabelo, saj so sitarji živeli zelo skromno).

Kot sem že omenila, je namen študijskih krožkov učenje ob prijetnem druženju, ki pa naj bi dalo tudi nek izdelek oziroma predstavitev rezultatov raziskovanja širši javnosti. Naš krožek si je za glavni cilj postavil dokumentiranje čim večjega števila še ohranjenih sit. Popisali in fotografirali smo sita tako zasebnih zbiralcev kot tudi iz zbirk v Loškem, Gorenjskem in Tehniškem muzeju. Tako smo zbrali podatke za 73 sit in jih uredili z opisom in sliko v katalog³ po uporabnosti oziroma vzorcih. Delo našega krožka in sitarjev vsakdan smo predstavili tudi v glasilu Sitar⁴ in na karavani gorenjskih študijskih krožkov februarja 2002 v Kranju.

408

Pri Miri Perne – Bučovi Miri smo poskusili sitarsko jed *mešanco*, fototeka Gorenjskega muzeja

Člani krožka smo zaključili svoje delo veseli in zadovoljni, da nam je uspelo zbrati toliko informacij o nekdanji obrti, ki je rezala kruh številnim družinam v vaseh med Kranjem in Škofjo Loko. Rezultate našega dela želimo še dopolniti in jih objaviti ter tako pripomoči, da kljub izumrtju te stare obrti spomin nanjo ne bo zbledel.

Helena Rant

³ Tipkopis kataloga nameravamo še dopolniti in ga pripraviti za objavo.

⁴ Glasilo krajevne skupnosti Stražišče pri Kranju.